De Soldanis (13). Imma jekk inhu hekk, ma jonqosx il-mertu tiegħu li għaraf jippreżenta l-materjal bi stil iktar ċar u loġiku minn kif ħallieh De Soldanis — li forsi kellu f'rasu jagħmel bih dak li għamel Ciantar li ma laħaqx miet meta Ciantar kien għadu qed ilesti r-reviżjoni tal-*Malta Illustrata*. Li ż-żewġ kittieba kienu ħbieb, u jgħinu 'l xulxin fil-kitba u t-tiftix tagħhom, jidher mill-manuskritti li ħalla De Soldanis. Imma fejn jingħażel Ciantar minn De Soldanis huwa fil-mod kif jinterpreta l-materjal li jkollu f'idejh. De Soldanis jiġbor u jqiegħed id-dettalji qudiemna, Ciantar ma' dawn iżid it-tifsira tiegħu ta' kif, fil-fehma tiegħu, tnisslu d-drawwiet Maltin f'dawn il-gżejjer. De Soldanis jidher midħla iżjed tal-ħajja tal-bdiewa u tal-kampanja, u kien attent iktar minn Ciantar biex iniżżel il-kelma Maltija tal-libsa jew drawwa li jkun jiddeskrivi. L-istudjuż tal-lum u ta' għada jista' għalhekk joqgħod aktar fuq De Soldanis għax ilaqqa' l-interess folkloristiku ma' dak filoloġiku fit-tiftix tiegħu fil-ħajja soċjali qadima tal-Maltin. Imma jibqa' l-fatt illi Ciantar kien l-ewwel wieħed illi pprova jxebbah, b'metodu xjentifiku, id-drawwiet Maltin ma' dawk ta' pajjiżi oħra u b'mod illi l-għorrief ta' barra u l-kittieba ta' warajh setgħu jistudjaw u jżommu ħajja t-tifkira ta' dawk id-drawwiet. L-għalqa ta' l-istudji tiegħu ma kenitx tinfirex wisq, u ma tħaddan fiha u la ħrejjef, u la proverbji u lanqas għana. Imma Ciantar kiteb fuq id-drawwiet bħala ħaġa barra minn triqtu, u l-ħidma tiegħu prinċipali kienet mixħuta fuq suġġetti oħra u fuq għalqa ikbar.

Minn dan kollu jidher ċar illi Ciantar kien iqis l-istorja bħala suġġett li jħaddan il-ħajja soċjali tal-poplu barra dik tas-slaten, isqfijiet u prinċpijiet, u l-ġrajja tal-gwerer li kienu aktarx jimlew il-kotba ta' l-istorja sa dak iż-żmien. F'dan huwa wessa' xi ftit il-għalqa mfassla minn Abela li huwa wkoll, 'l hawn u 'l hinn, jagħti ħjiel qasir ta' xi tradizzjoni jew leġġenda jonkella drawwa. Sa ma wasal f'dan il-konċett ta' l-istorja, li jaqbel ma' dak ta' l-istorjografija moderna, bilfors li Ciantar intmess mill-

(13) Ara R.M.L. Ms. 142, Vol. 5, pp, 218-221 kitba ta' Agius de Soldanis jisimha *Degli abiti, costumi, sponsali, matrimoni e funerali dei Maltesi*. Dil-kitba dehret biċċa minnha *Costumi Nuziali Antichi Maltesi* maħruġa minn Dr. G. Curmi fil-*Malta Letteraria* (Serie II, Vol. III, pp. 21-24), u l-bqija *Abiti, Costumi e Funerali degli antichi maltesi* fl-istess rivista, (Nuova Serie, Anno II, No. 1 — 1935 maħruġa mill-kittieb ta' dan l-istudju.

kurrenti ġodda tal-kittieba progressivi ta' żmienu. U mingħajr ma ngħidu li kien żgur hekk, ma nistgħux ma niftakrux fil-kuntatt li kellu ma' l-istudjuż Taljan Ludovico Antonio Muratori (1672-1750) li kien talab lil Ciantar biex jibgħatlu l-iskrizzjonijiet qodma li jsib hawn Malta ħalli jġibhom ma' l-Iskrizzjonijiet li kien qed joħroġ (14). La hu hekk, mhix ħaġa kbira li Ciantar kien midħla tax-xogħlijiet ta' Muratori li jidher bħala wieħed mill-prekursuri fl-istudju tal-folklore fl-Italja, flimkien ma' Gian Battista Vico. Muratori barra s-superstizzjonijiet, il-ġostri, it-tiġrijiet taż-żwiemel, il-kummidjanti u l-buffi, studja wkoll id-drawwiet tal-popli, u l-iktar li tidher il-qawwa tiegħu bħala kritiku huwa fid-drawwiet taż-żwieġ u tal-mewt. Il-kittieb tagħna, kif rajna, intefa' l-iktar fuq dawn iż-żewġ fergħat tas-suġġett, u b'hekk laħqet f'Malta l-ewwel mewġa ta' l-istudju serju tal-folklore li kien dieħel fl-Italja u fi Franza. Biex nagħalqu, naħseb li nkunu qed nuru tajjeb lill-Konti Ciantar bħala dixxiplu ta' Muratori jekk nissellfu l-ġudizzju ta' Cocchiara fuq Muratori u kull fejn niltaqgħu ma' dan l-isem naqraw floku Ciantar: "*Collo sguardo rivolto alle tradizioni popolari del suo tempo il Muratori non le raccoglie come curiosità. Le considera fatti di pensiero. Le interpreta — come può — avvalendosi del metodo comparativo. E in tal modo...... le immette nella vita della storia*" (15).

(14) Ara *Malta Illustrata* (Malta, 1772), Libro II, Not. IV. p. 530.

(15) Cocchiara, Giuseppe: *Storia degli studi delle tradizioni popolari in Italia.* Palermo, G.B. Palumbo, 1947, p. 41.

Fuq ix-xewqat tal-Festi tal-Milied u tas-Sena l-Ġdida, li l-President u l-Kunsill tal-"Għaqda" kienu bagħtu lill-Eċċellenza Tiegħu l-Arċisqof Metropolita tal-Provinċja Maltija, irċevejna bi tweġiba dan li ġej li hija kopja tal-biljett li aħna għandna l-pjaċir li nippubblikaw:—

L-ARCISQOF TA' MALTA
JIŻŻIHAJR U JRODD IX-XEWQAT TAJBA
GHALL-FESTI TAL-MILIED U GHAS-SENA L-GDIDA
U JIBGHAT IL-BARKA TIEGHU
LILL-PRESIDENT U L-KUNSILL TAL-GHAQDA
TAL-KITTIEBA TAL-MALTI